

SAVANORIŠKOS VEIKLOS ĮSTATYMAS: SAVANORYSTĖS ĮVAIZDŽIAI POLITINĖJE-VISUOMENINĖJE DISKUSIJOJE DĖL JO PRIĖMIMO

MODESTAS GRIGALIŪNAS

*Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, lektorius
Vilnius University Faculty of Communication, lector
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius*

*Šiaulių universiteto Humanitarinis fakultetas, lektorius
Šiauliai University Faculty of Humanities, lector
P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai
El. paštas modestas.gr@cr.su.lt*

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjamos 2011 m. Lietuvoje priimto Savanoriškos veiklos įstatymo rengimo ir priėmimo aplinkybės, politinė-visuomeninė diskusija dėl tokio įstatymo poreikio ir jo turinio, dominavę savanorystės įvaizdžiai. Siekiama išsiaiškinti, kaip šie įvaizdžiai siejasi su Lietuvoje vyraujančiomis savanoriškos veiklos sampratomis ir su Vakarų pasaulyje (Europoje ir JAV) įsitvirtinusių savanorystės suvokimu. Įstatymo priėmimas ir dėmesio savanoriškai veiklai padidėjimas 2011 m. Lietuvoje buvo susijęs su visoje Europos Sąjungoje minėtais Europos savanoriškos veiklos metais.

Reikšminiai žodžiai: Savanoriškos veiklos įstatymas; Europos savanoriškos veiklos metai; politinė diskusija; nevyriausybinis sektorius; savanorystės įvaizdžiai; savanorystės sampratos.

Įvadas

2009 m. lapkričio 27 d. Europos Komisija priėmė sprendimą 2010/37/EB *Dėl Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų (2011 m.)* paskelbimo (OL 2010 L17, 43), kuris Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse narėse lėmė nacionalinių vyriausybių sprendimus populiarinti savanorišką veiklą ir įgyvendinti Komisijos sprendime iškeltus tikslus. Todėl 2011 m. ES, taip pat ir Lietuvoje, savanoriška veikla buvo intensyviai populiarinama, remiantis Europos Komisijos socialinės politikos, susijusios su savanoriškos veiklos reglamentavimu, strateginiuose dokumentuose apibrėžtomis savanorystės sampratomis ir vertinimo būdais. Ilonos Jonutytės, tyrinėjančios savanorišką veiklą Lietuvoje, nuomone, savanorystė yra jau įsitvirtinęs fenomenas tiek užsienyje, tiek mūsų šalyje¹ (tiesa, reguliariai atliekamos visuomenės apklausos neleidžia su tuo nediskutuotinai sutikti), tačiau svarbu pabrėžti, kad savanoriškos veiklos samprata ir raiškos formos Lietuvoje ir Vakarų Europos valstybėse bei JAV kai kuriais aspektais skiriasi.

2011-aisiais ES minėti Europos savanoriškos veiklos metai Lietuvoje buvo ypatingi dar ir tuo, kad nebuvo neapsiribota vien komunikacinėmis visuomenės įtikinėjimo veiklomis, kurių tikslas – populiarinti savanoriškos veiklos idėją tarp šalies gyventojų. Lietuvoje šiais metais taip pat buvo siekiama tobulinti savanoriškos veiklos reguliavimo teisyną, kuris ES kontekste išsiskyrė kaip neturintis specialaus savanorišką veiklą reglamentuojančio įstatymo. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, paskirta nacionaline koordinuojančia institucija, atsakinga už Savanoriškos veiklos metų paminėjimą Lietuvoje, ir šalies nevyriausybinis sektorius akcentavo būtinybę Europos savanoriškos veiklos metų proga tokį įstatymą parengti ir priimti.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje vyrauja specifinis visuomenės požiūris į savanorišką veiklą, nulemtas sociokultūrinės aplinkos ir istorinės praeities, ir turint omenyje, kad Vakarų Europoje ar JAV nėra bendros savanorystės

¹ Jonutytė, I. *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

sampratos, nors ten savanoriška veikla tradiciškai suvokiama kaip išskirtinai stipri, kyla klausimas, *kokia savanoriškos veiklos idėja bus įtvirtinta priimame įstatyme*. Taip pat kyla klausimas, *kaip ši idėja koreliuos su Lietuvoje dominuojančiais ir/ar dominavusiais savanorystės įvaizdžiais ir kaip įstatyme apibrėžti savanorystės įvaizdžiai siesis su Vakarų pasaulyje vyraujanciomis analogiškėmis sampratomis*.

Siekiant gauti atsakymus į šiuos klausimus, straipsnyje analizuojamos įstatymo teksto rengimo ir priėmimo Seime aplinkybės. Pirmiausia bus nustatyta, kokie savanoriškos veiklos įvaizdžiai dominuoja Lietuvoje, po to nagrinėjamas įstatymo priėmimo kontekstas ir atliekama politinės diskusijos fragmento dėl jo priėmimo Seime analizė. Taigi straipsnio **tikslas** yra nustatyti *Lietuvoje dominuojančius savanoriškos veiklos įvaizdžius ir iširti, kaip jie siejasi su savanorystės vaizdiniais, vyravusiais politinėje-visuomeninėje diskusijoje Savanoriškos veiklos įstatymo rengimo ir priėmimo metu*. Straipsnyje pateikiama surinktų giluminių interviu su nagrinėjamos temos dalyviais ir tiriamos diskusijos tekstų analizė. Pažymėtina tai, kad 2011 m. priimto *Savanoriškos veiklos įstatymo* tekstas šiame straipsnyje nebus analizuojamas, paliekant tai kitoms publikacijoms, ir apsiribojama situacijos, susiklosčiusios įstatymo priėmimo metu, tyrimu.

1. Lietuviškoji posovietinio laikotarpio ir vakarietiškoji savanorystės sampratos kaip specifiniai jos įvaizdžiai

Savanoriška veikla tradiciškai yra apibrėžiama kaip galimybė kiekvienam, nepriklausomai nuo lyties, rasės, tautybės, religijos, politinių įsitikinimų, amžiaus ir sveikatos, panaudoti savo gebėjimus ir patirtį visuomenės labui, gauti naujų įgūdžių, susirasti draugų, įsitraukti į darbą ir pakeisti socialinį gyvenimą, o savanoris – kaip asmuo, laisva valia skiriantis savo laiką kitiems žmonėms, prisiimantis atsakomybę už savo veiklą ir kaip atlygį už tai gaunantis asmeninio tobulėjimo galimybes, naujų patirčių ir dvasinės naudos, kuria dalijasi su bendruomene (sam-

pratų įvairovę apibendrina I. Jonutyte²). Tačiau akademiniam diskurse pateikiamos sampratos ir jų suvokimas praktikoje gali skirtis; savanoriškos veiklos atveju tokia skirtis gali būti regima kaip nacionalinių, istorinių, kultūrinių ir socialinių ypatybių raiškos rezultatas. Ir konceptų apibrėžimas akademiniam diskurse, ir suvokimas praktikoje formuoja tam tikrus jų *įvaizdžius* ar *prieštaravimus* tarp jų. Šioje straipsnio dalyje bus atskleistos Lietuvoje sutinkamos savanorystės sampratos tiek empiriniame, tiek teoriniame lygmenyse ir jų sąsajos su vakarietiškosios savanoriškos veiklos sampratomis.

Skirtis tarp akademiniam diskurse įtvirtintos savanorystės ir savanorio sampratos bei jų suvokimo visuomenėje, nors ir ne radikali, egzistuoja ir Lietuvoje, kaip specifiniame sociokultūriniame ir istoriniame kontekste. Ši skirtis nurodo ne esminius prieštaravimus tarp teorijoje pateikiamų savanoriškos veiklos apibrėžimų ir realybėje sutinkamų įvaizdžių, o greičiau gali būti suprantama kaip minėto konteksto suformuota teorijos realizacija. Lietuvoje savanorystės reiškiniu ir problema akademinio aspektu šiuo metu daug domisi I. Jonutyte (žr. 2 išnašą), kuri, anot Gintauto Mažeikio, šį reiškinį sieja su visuomenės dinamika ir laiko neatsiejama šiuolaikinių socialinių procesų dalimi³, taip pat Aida Savicka⁴, Stanislovas Juknevičius⁵, Ernesta Butkuvienė⁶ ir kt. A. Savicka pažymi, kad po Sovietų Sąjungos griūties posovietinėse res-

² Jonutyte, I. *Savanorių socialinių pedagogų rengimas*. Daktaro disertacija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2000; Jonutyte, I. *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

³ Mažeikis, G. *Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

⁴ Savicka, A. Voluntary work: our way back to a civil society? *Post-Communist Lithuania. Culture in Transition*. Ed. by S. Juknevičius. Vilnius: Culture, Philosophy and Arts Research Institute, 2005, p. 111–126.

⁵ Juknevičius, S., Savicka, A. From Restitution to Innovation. Volunteering in Postcommunist Countries. *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. Eds. P. Dekker and L. Halman. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2003.

⁶ Butkuvienė, E. Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2005, Nr. 2, p. 86–99.

publikose, tarp jų ir Lietuvoje, ypač išaugo savanoriškos veiklos mastai, tačiau tai tęsėsi gana trumpai. Nuo 1990 iki 1999 m. savanorystės lygis pokomunistinėse šalyse jau smarkiai krito: Lietuvoje jis nuo 30 proc. į savanoriškas veiklas 1990-aisiais įsitraukusių gyventojų 1999 m. sumažėjo iki 13 proc.⁷ Nuo 1999 m. iki 2011 m. savanoriškos veiklos lygis Lietuvos visuomenėje taip ir neperžengė 15 proc. ribos, todėl 1990 m. turėti 30 proc. dar ir dabar yra ypač aukštas rodiklis, išliekantis šiekiniu. Ewa Leś, Sławomiras Nałęczas ir Jakubas Wygnański nurodo tris pagrindines priežastis, dėl kurių pokomunistinėse šalyse po režimo griūties buvo galima fiksuoti staigų ir reikšmingą savanoriškų organizacijų atgimimą⁸: 1) giliai įsišaknijusios pilietinės, religinės ir kultūrinės tradicijos, kurios po politinių ir ekonominių pokyčių buvo staiga išlaisvintos, 2) socialistinio tipo valstybės gerovės prastėjimas (šiam aiškinimui pritaria ir I. Jonutytė⁹) ir 3) užsienio vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų pastangos (kurios, beje, vertinamos nebūtinai tik teigiamai – žr., pvz., Ž. Kėrytės nuomonę¹⁰). Šių priežasčių sąsajas su empiriniais duomenimis būtina tikrinti.

Viena iš pirmųjų visuomenės apklausų apie savanorišką veiklą, atlikta 1998 m., parodė, kad tik 5 proc. lietuvių dalyvauja savanoriškoje veikloje. 2007 m. Eurobarometro duomenimis, Lietuvoje į savanorišką veiklą buvo įsitraukę 11 proc. šalies gyventojų, o pagal 2011 m. „Vil-

⁷ Savicka, A. Voluntary work: our way back to a civil society? *Post-Communist Lithuania. Culture in Transition*. Ed. by S. Juknevičius. Vilnius: Culture, Philosophy and Arts Research Institute, 2005, p. 111–126.

⁸ Leś, E., Nałęcz, S., Wygnański, J. Defining the Nonprofit Sector: Poland. *Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 2000, No. 36.

⁹ Jonutytė, I. *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

¹⁰ Kėrytė, Ž. Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*. 2010, Nr. 1, p. 67–83.

morus“ atliktą gyventojų apklausą, šis skaičius yra 3 kartus didesnis¹¹. Pastarąjį penkmetį lietuvių nuostatos dėl savanoriškos veiklos keičiasi, įvairių tyrimų¹² teigimu, į gerąją pusę. Beveik nebėra nuomonių, kad savanoris yra *krašto apsaugą vykdančios karys* (tokia nuostata buvo ypač būdinga pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį). 2008 m. savanorystė suvokiama kaip *pagalba seneliams ir ligoniams, aplinkos tvarkymas ir donorystė* – tai gana siaura savanoriškos veiklos supratimo tradicija. Argumentacija savanoriauti grindžiama noru *padėti, pasijusti reikalingiems, susirasti draugų*. Norimos pagalbos sritys – *darbas su vaikais, seneliais, ligoniais, aplinkos tvarkymas ir gyvūnų priežiūra*. Pastebėtina, kad žmonės vis labiau linkę manyti, kad tai yra *gerbtina veikla, naudinga visuomenei* (94 proc., 2008 m. buvo 87 proc.), taigi ir *veikla, kurią siūlytų savo vaikams* (95 proc., 2008 buvo 81 proc.) – tai jau skiriasi nuo anksčiau fiksuotos savanorio kaip *keistuolio, žmogaus, neturinčio, ką veikti sampratos, kuri, beje, dar nėra išnykusi*. Rečiausiai savanorystė siejama su *pagalba organizuojant, koordinuojant politinių partijų veiklą* – 42 proc.¹³ Vis dėlto tokie tyrimai ir jų duomenys moksliniu požiūriu tu-

¹¹ Europoje vyrąjančių savanorystės modelių analizė, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.nisc.lt/lt/files/main/Savanorystes_analize_2011.pdf> [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.].

¹² Žr.: Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.nisc.lt/lt/files/main/Savanoryste_TNS.pdf> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 5 d.]; Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų apklausos rezultatai, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.teo.lt/sites/default/files/APIE_TEO/Socialine_atsakomybe/2010/Lietuvos%20gyventoju%20apklausa%20apie%20savanoryste.pdf> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 5 d.]; Savanorystė Lietuvoje, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.sic.lt/index.php/lt/nv/pranesimai/savanoryste-lietuvoje>> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 28 d.]; Požiūriai į savanorišką veiklą. Reprerzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, 2011. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/duk/savanoryste/savanorystes_tyrimas_lt.htm> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 5 d.] ir kt.

¹³ Žr.: Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų apklausos rezultatai, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.teo.lt/sites/default/files/APIE_TEO/Socialine_atsakomybe/2010/Lietuvos%20gyventoju%20apklausa%20apie%20savanoryste.pdf> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 5 d.]; Savanorystė Lietuvoje, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.sic.lt/index.php/lt/nv/pranesimai/savanoryste-lietuvoje>> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 28 d.].

rėtų būti vertinami gana atsargiai: tyrimus dažnai užsako suinteresuoti asmenys (pvz., privačios savanorystę populiarinančios bendrovės), ne visada yra aišku, kaip metodologiškai šiuose tyrimuose yra apibrėžiama savanorystė (tiksliau, ji būna apibrėžiama skirtingai), o tyrimų rezultatai yra pristatomi visuomenei patraukliu būdu – visa tai leidžia juos labiau vertinti kaip savanoriškos veiklos populiarinimo diskursą, o ne kaip mokslinę informaciją. Apibendrinant apklausose fiksuojamus kolektyvinius **savanorystės** įvaizdžius Lietuvoje pažymėtina, kad juos galima apibrėžti kaip *bendruomeninės savitarpio pagalbos*, kylančios iš tarpukario Lietuvos kaimo *talkos*, *krikščioniškosios pasaulėžiūros* ir *atjautos* tradicijų, politizuotos ir įtrauktos į privalomąsias *sovietmečio visuomenines akcijas*, ir veiklas, susietas su socialistinės visuomenės idealais ir besiasocijuojančias su *privalomosiomis sovietmečio šventėmis* ir *paradais*, eskizus. Pototalitarinėje Lietuvoje šie įvaizdžiai pirmiausia buvo papildyti patriotinėmis *darbo tautai* sampratomis (pvz., Sąjūdžio veikla), pasiaukojama (su menkais žmogiškaisiais ir techniniais ištekliais), tačiau neprofesionalia *krašto gynyba nuo išorės priešų*, galiausiai – atgaivintais *atjautos* ir *krikščioniškosios pagalbos* vaizdiniais. Savo ruožtu **savanorio** sampratai istorinės patirtys turėjo mažiau įtakos: visuomenėje jis suprantamas kaip *karys*, kaip *pagalbą senyviems, negaliems ar sergantiems žmonėms teikiantis* išimtinai *jaunas* žmogus, o jo apsisprendimas imtis savanoriškos veiklos siejamas su *jaunatviška energija*, *laiko turėjimu*, *savo kelio neradimu*, *idealizmu*, kartais – *naivumu* ir pan. Šiuolaikinėje lietuviškoje pasaulėžiūroje savanorystė beveik nesiejama arba mažai tesiejama su *politiniu darbu* (kalbant apie ją šiame kontekste, prisimenamas sovietmetis), *neformalioju ugdymu(si)*, *socialiniu solidarumu*, *pilietiniu aktyvizmu* ir pan.

I. Jonutytė teorijas, nagrinėjančias savanorystę, skiria pagal du jų išskiriamus aspektus: vienos nurodo *naudą asmeniui*, *siekiančiam asmeninio tobulėjimo*, ir *naudą bendruomenei žmogiškaisiais ištekliais*,

kitos – *ekonominę naudą*, kurią sukuria savanoriai¹⁴. Pažymėtina, kad abiejų šių teorijų tipų argumentai yra vienodai akcentuojami oficialioje ES pozicijoje dėl savanoriškos veiklos. Lietuvoje labiau dominuoja argumentai dėl *savanorystės kaip žmogiškųjų išteklių valdymo ir tobulinimo formos*, o ekonominis požiūris tik padeda formuotis (tai yra suprantama, nes jei šalyje savanorių darbas ir judėjimas nėra ypač stiprus, ekonominės vertės skaičiuoti kol kas tiesiog nėra iš ko). Savanoriškos veiklos pagrindą I. Jonutyte kildina iš *rekonstrukcionizmo, krikščioniško socialinio mokymo, bendruomeninio ugdymo ir socialinių normų teorijos*¹⁵, savo ruožtu G. Mažeikis šiuos pamatus siūlo papildyti ir *socialinio solidarumo* aspektu, nurodančiu aktyvų (alternatyvų) pilietinį dalyvavimą ir su juo susijusią pilietinę savanorystę¹⁶. I. Jonutyte šio aspekto neišryškina, tačiau pabrėžia su dabartine oficialiąja ES pozicija susijusius savanorio siekio kelti savo asmenines, socialines ir dalykines kompetencijas aspektus. G. Mažeikis taip pat išryškina socialinėje ir kultūrinėje antropologijoje pabrėžiamą altruizmo ir socialinės galios įgijimo/patvirtinimo sąryšį, kuris gali lemti savanoriškos pagalbos virsmą į prielankumo įgijimo, kaupimo priemonę: „Jei tai daroma neviešai, uždaroje bendruomenėje, tokia savanorystė sukelia visą aibę negatyvių pasekmių“¹⁷.

Viena iš problemų, keliančių maišaties lietuviškojoje savanorystės sampratoje, yra *institucinis jos vertinimas*. Pažymėtina, kad, pvz., minėta I. Jonutytes palaikoma savanorystės samprata yra gana griežtai institucionalizuota – tik priklausymas savanoriškai organizacijai apibrėžia žmogų kaip savanorį, o savanorių veiklos pagrindinis baras – nevyria-

¹⁴ Jonutyte, I. *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

¹⁵ Jonutyte, I. *Savanorių socialinių pedagogų rengimas*. Daktaro disertacija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2000; Jonutyte, I. *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

¹⁶ Mažeikis, G. *Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

¹⁷ *Ten pat*, p. 28.

sybinės organizacijos. Toks savanoriškos veiklos supratimas apsinkina jos gretinimą su vakarietiškosiomis savanorystės formomis ir susiaurina (nors iš pirmo žvilgsnio atrodo priešingai – išplečia) jos suvokimą. Todėl ir jau minėtų tyrimų rezultatai turi būti diskutuojami: pvz., jei tyrėjai savanorių kategorijai priskiria visus visų Lietuvoje veikiančių NVO narius, t. y. remiasi institucionalizuota savanorystės samprata, gaunami skaičiai rodys gana netikslus rezultatus (būtent dėl tyrimo metodo pasirinkimo Lietuvoje dažnai ir yra diskutuojama, o vienu ar panašiu metu atliekami tyrimai rodo skirtingus rezultatus).

Vakarietiškosiose kultūrose (Vakarų Europos ar JAV visuomenėse), kur savanoriška veikla tradiciškai laikoma įsitvirtinusi socialinio bendrabūvio forma, savo ruožtu yra pažymima, kad savanorystės terminas yra kasdienės kalbos sąvoka, apimanti daugybę savanoriškos veiklos formų¹⁸. Be akivaizdžių *individualios pagalbos formų*, išskiriamos (pagal Marčą Musicką ir Johną Wilsoną): *bendrosios pagalbos savanorystė* (kai grupė žmonių dirba kartu siekdami bendro tikslo – pvz., bendros gerovės), *organizacinė savanorystė* (kai žmonės skiria savo laiką pagalbai organizacijose teikti – tai minėta dominuojanti savanoriškos veiklos samprata Lietuvoje), *socialinių kampanijų ir pilietinio aktyvumo savanorystė* (kai žmonės siekia socialinių pokyčių; tai savanorystės forma, kurios G. Mažeikis pasigenda lietuviškojoje savanorystės sampratoje ir sieja ją su socialiniu solidarumu). Lyginant su aptarta dominuojančia lietuviškąja savanoriškos veiklos akademine samprata pažymėtina, kad vakarietiškojoje savanorystės sampratoje *dalyvavimas (narystė – angl. membership)* savanoriškoje organizacijoje yra atskiriamas nuo pačios savanorystės: tyrinėtojų teigimu, daugeliu atvejų tai yra panašūs reiškiniai, tačiau nėra tapatūs¹⁹. Lygiai taip pat nėra tapatūs pilietinis aktyvumas ir savanorystė, nors jie irgi yra panašūs.

¹⁸ Musick, M., Wilson, Jh. *Volunteers. A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2008.

¹⁹ *Ten pat.*

Vakarietiškoji savanoriškos veiklos samprata, įtvirtinta ir Visuotinėje savanoriškos veiklos deklaracijoje²⁰, ypač išryškina *humanistinį, saviraišką, asmens teisių įtvirtinimą, tolerancijos* aspektus: savanorystė suprantama kaip kiekvienos moters, vyro ir vaiko teisė laisvai savanoriauti, nepriklausomai nuo savo kultūrinių ar etninių priklausomybių, išpažįstamos religijos, amžiaus, lyties, fizinės, socialinės ar ekonominės padėties. Visi viso pasaulio žmonės turi teisę laisvai pasiūlyti savo laiką, talentus ir energiją kitiems žmonėms ar bendruomenėms individualiam ar bendram veiksmui, neprašydami už tai finansinio atlygio.

I. Jonutytė nurodo, kad vakarietiškoji savanoriškos veiklos samprata yra glaudžiai siejama ir su neformaliuoju ugdymu: savanoriai, įsilieję į visuomeninę pagalbą kitiems veiklą, tenkina savo socialinius, edukacinius, psichologinius, dvasinius poreikius²¹. Savanoriška veikla taip pat yra siejama su pilietinės visuomenės stiprumu ir stiprinimu. Šios dvi pozicijos ypač išryškinamos ir oficialiojoje ES pozicijoje – savanoriška veikla suprantama kaip pilietinės visuomenės stiprinimo veiksnys, o savanorių, skiriančių savo laiką kitų labui, įgyta patirtis turi būti suprantama kaip neformalaus žinių ir kompetencijų igijimo būdas, pripažįstamas suinteresuotų institucijų. Čia kyla klausimas: kokios savanoriškos veiklos sampratos ir įvaizdžiai dominuoja lietuviškojoje jos reglamentavimo aplinkoje? Straipsnyje į šį klausimą bus ieškoma atsakymo analizuojant viešąją ir politinio lygmens diskusiją dėl savanoriškos veiklos teisinio reglamentavimo specialiu įstatymu. *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimą lydėjo nors ir negausios, tačiau fiksuotinos diskusijos tarp NVO, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovų, Seimo narių ir kitų suinteresuotų grupių, kuriose galima įžvelgti specifinį savanoriškos veiklos suvokimą. Toliau straipsnyje analizuojama, kaip šis suvokimas

²⁰ Deklaraciją 1990 m. spalio 14 d. priėmė Tarptautinė savanoriškos veiklos asociacija Paryžiuje vykusiame konferencijoje; 2001 m. atnaujintą deklaracijos tekstą žr. internete: <<http://www.iave.org/content/universal-declaration-volunteering>>.

²¹ Jonutytė, I. *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

koreliuoja su pristatytomis lietuviškosiomis ir vakarietiškosiomis savanorystės sampratomis.

2. Savanorystės įvaizdžio specifika politiniame lygmenyje: diskusija dėl Savanoriškos veiklos įstatymo priėmimo

Analizės metodika. Siekiant nustatyti *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo metu vykusioje diskusijoje dominavusius savanorystės įvaizdžius ir oficialius vertybinius jos vertinimo principus, buvo atlikta politinių-visuomeninių pasisakymų dėl įstatymo turinio ir priėmimo aplinkybių analizė. Jai atlikti pirmiausia buvo surinkti aktualūs tekstai (*nutarimai, išvados, stenogramos, pasiūlymai, protokolai* ir kt. – žr. 27 išnašą), kuriuose yra užfiksuotos Vyriausybės institucijų, Seimo kanceliarijos departamentų, Seimo narių ir kt. pozicijos dėl parengto ir priimamo įstatymo. Analizuojant surinktus tekstus buvo remiamasi principu, kad diskurso analizė būna interpretacinė ir aiškinamoji bei tiesiogiai susijusi su tekstais, kuriuos kuria ir palaiko diskurso dalyviai; žodis „tekstas“ čia reiškia bet kokį žmogiškosios egzistencijos produktą, nebūtinai rašytinį²². Diskurso turinys arba tekstai apima įvairius teiginius apie dėmesio objektą; tekstai yra apibrėžiami ir analizuojami remiantis temomis, kurios rutuliojamos diskursyviuose tekstuose. Temos nusako diskurso esmę, organizuoja jo vyksmą ir suteikia bene svarbiausią informaciją apie jį. Temos parodo, į ką orientuojasi kalbėtojai, organizacijos ar grupės. Tyrėjas, atlikęs šių lėksinių vienetų analizę, apibendrinimą, gali nusakyti pagrindinę diskurso temą(-as), t. y. tam tikrus makroteiginius. Turinyje taip pat svarbu, kokie vartojami žodžiai ir kokios jiems suteikiamos reikšmės. Suteikdami reikšmes kalbėtojai (ar rašytojai) vadovaujami savo požiūriais, nuostatomis, t. y. įvairiomis mentalinėmis struktūromis, tad jos geriausiai atspindi diskurso dalyvių požiūrius (virstančius pasaulėžiūromis)²³.

²² Payne, G., Payne, J. *Key concepts in social research*. SAGE Publications, 2004.

²³ Telešienė, A. *Ekologinis diskursas Lietuvoje 1989–2005 m.* Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2006.

Kartu su surinktų tekstų analize buvo siekiama nustatyti įstatymo priėmimo aplinkybes, t. y. NVO sektoriaus, vykdomosios valdžios, politikų ir kt. jėgų sąveikas, lėmusias tam tikrą požiūrį į *Savanoriškos veiklos įstatymą*, taip pat šių jėgų refleksijas dėl priimto įstatymo. Įstatymo priėmimo kontekstas ir jame dominuojančios savanoriškos veiklos sampratos buvo nustatomos remiantis atliktais giluminiais interviu su nevyriausybinio ir valstybinio sektoriaus atstovais, kurie buvo tiesiogiai susiję su įstatymo teksto rengimu ar stebėjo šį procesą. Giluminių pusiau struktūruotų interviu metu informantų buvo klausiama apie įstatymo turinį, jo formulavimo ir priėmimo aplinkybes bei prašoma interpretuoti, kaip šis įstatymas siejasi su savanoriškos veiklos situacija Lietuvoje.

Toliau yra pateikiami atliktos tekstų analizės rezultatai.

2.2. Savanoriškos veiklos įstatymo priėmimo aplinkybės: tyrimo dalyvių balsai

Tyrimo dalyvavę informantai sutartinai pažymi keletą įstatymo rengimo ir diskusijos dėl jo aspektų: a) pirmiausia yra akcentuojamas didelis NVO sektoriaus įsitraukimas į įstatymo rengimą ir teksto svarstymą; b) taip pat yra pažymimas reglamentuojančio žodyno švelnumas, lemiantis ir paties įstatymo teksto reguliuojančios funkcijos silpnumą; c) galiausiai yra akcentuojama 2011 m. pirmojoje pusėje ir ankstesniais metais vykusi diskusija dėl įstatymo reikalingumo apskritai (ši diskusija viešojoje erdvėje ypač išryškėjo dėl NVO sektoriaus atstovų įrašų įvairiuose tinklaraščiuose ir teisingumo ministro Remigijaus Šimašiaus viešų kritinių pasisakymų).

Viena vertus, tokie respondentų pasisakymai išryškina liberalią, nedogmatišką įstatymo teksto interpretaciją, kita vertus, nurodo įstatymo reglamentuojančios funkcijos silpnumą, teisinio fundamentalumo trūkumą ir iš jų kylančią kritiką, ironiją ar bent jau neutralų įstatymo vertinimą.

Respondentai ne kartą akcentavo, kad įstatymo priėmimas buvo būtinas, nors ir nerašytas, *Europos savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimo Lietuvoje uždavinys, kuris turėjo tapti pagrindiniu metų akcentu:

<...> *Savanoriškos veiklos įstatymas*, mano supratimu, tai buvo turbūt kertinis šitų metų akcentas. Šitas įstatymas tikrai buvo rengiamas ne vienus metus ir jo užuomazgos buvo dar kokiais 2006 m., kada nevyriausybinis sektorius buvo susėdęs prie stalo ir sakė, kad *taip, mums toks įstatymas yra būtinas ir užteks suprasti, kad savanoriai yra tik krašto apsaugos savanoriai, kad yra kur kas platesnė savanoriška veikla... <...> (Arnas, NVO sektorius).*

Antra vertus, pažymima ir tai, kad ES nebuvo iškėlusį valstybėms narėms tikslo sutvarkyti teisinę aplinką, susijusią su savanorystės plėtra šalyje, taigi *Savanoriškos veiklos įstatymo* parengimas ir priėmimas turi būti suprantamas tik kaip Lietuvos vidaus politikos reikalas, kurio sprendimą inicijavo su savanorystės organizavimu susijusios tikslinės grupės, tikėtina, pasinaudodamos *Europos savanoriškos veiklos metais* kaip proga atkreipti dėmesį į tokio įstatymo trūkumą:

<...> įstatymai, reguliavimai yra Lietuvos reikalas. Iš Europos Sąjungos yra tikslas parodyti, kaip yra vienoje šalyje, kaip yra kitoje šalyje, o štai jūs darykit, kaip jums atrodo geriausiai. Čia nėra jokio prievartinio mechanizmo, nes savanorystė yra visiškai Lietuvos nacionalinės kompetencijos reikalas, kaip tai daryti. <...> (*Vytenis, ES institucinis sektorius*).

Respondentai beveik sutartinai pabrėžia, kad prieš parengiant ir primant *Savanoriškos veiklos įstatymą* buvo intensyviai sprendžiama dėl teisinio savanorystės reglamentavimo formos; šiose diskusijose iš vienos pusės išryškėja nevyriausybinių, politikų, teisininkų ir valstybės tarnautojų, dalyvavusių susitikimuose dėl savanoriškos veiklos teisinio apibrėžimo, siekis formalizuoti ir įstatymiškai reglamentuoti savanorystės raišką ir aplinką, iš kitos pusės priešingai – tik užtikrinti, kad Lietuvos teisinėje sistemoje nebūtų kliūčių plėtoti savanorystės sektorių. Viena pusė siekė griežtesnio ir aiškesnio teisinio reguliavimo; kita akcentavo, kad nebūtina reglamentuoti to, kas ir taip yra leidžiama (šioje

situacijoje prisimintina ir Lietuvos laisvosios rinkos instituto išsakyta liberali pozicija²⁴):

<...> apskritai kilo labai daug diskusijų, jo [įstatymo – *M. G. pastaba*] reikia ar nereikia. Ir čia vėl gi buvo labai daug susitikimų su nevyriausybinio sektorium. **Nes ir jų nuomonės skyrėsi**, ir jau vienu metu atrodė, kad neaišku, ką reikia daryti ir ką priimti. Ir buvo iš tikrųjų diskutuojama. <...> Mes galvojom, gal tiktai reikia kažkokių kitų teisės aktų arba kitų dokumentų, kurie galėtų padėti organizuoti geriau tą veiklą. Bet galiausiai **buvo nuspręsta kartu su nevyriausybinio sektorium**, kad įstatymas geriausiai išspręstų situaciją. Juo labiau kad jis toks **labai švelnus yra, ne griežtai reglamentuoja** [*išskirta M. G.*]. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*).

Švelniojo reglamentavimo pozicijos argumentai nurodo kitokio tipo politinį-teisinį savanorystės legitimizavimą, išvengiantį įstatymiškos definicijos:

<...> kuo mes toliau einam į tą reglamentavimą, tuo labiau matom, kad gal tai **nebūtinai įstatymas turėtų būt**, gal užtenka Vyriausybės nutarimo, gal užtenka Seimo rezoliucijos, gal ir įstatymo, **bet ne tokio griežto** [*išskirta M. G.*]. Nes iš pradžių jis buvo vienoks, vėliau keitėsi į švelnesnę formą. <...> (*Martinus, NVO sektorius*).

Jau minėta ankstesniuose skyriuose, kad tiek pokalbiuose su tyrimo informantais, tiek tinklaraštininkų bei žiniasklaidos informacinėje erdvėje kaip linkstančių į liberalųjį savanorystės reglamentavimą galima išskirti penkioliktosios (2008–2012 m.) Vyriausybės teisingumo ministro R. Šimašiaus poziciją²⁵, išsakomą tiek ministro tinklaraštyje, tiek jį palaikančių nevyriausybinių komentaruose. Diskusija dėl *Savanoriškos veiklos įstatymo* poreikio apskritai nedera su teisinės reglamentacijos trūkumo akcentavimu, dominuojančiu nevyriausybiniu sektorium

²⁴ Žr. *LLRI analizė: Savanoriškos veiklos teisinės aplinkos vertinimas, 2008*. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5200> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 28 d.].

²⁵ Šimašius, R. *Burės – spąstai savanorystei*. 2011. Prieiga per internetą: <<http://simasius.blogas.lt/bures-spastai-savanorystei-457.html>> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 5 d.].

savanorystės populiarinimo diskurse. Ministro poziciją įstatymo rengėjai ir šalininkai vertino kaip nereikalingą skepticizmą, o jo vadovaujamos ministerijos darbuotojų požiūrį – kaip per daug skrupulingą situacijų apibrėžimą:

<...> ten daugiausiai buvo tiesiog ministro, **teisingumo ministro požiūris toks asmeniškias, skeptiškas, ir tas truputėlį trukdė**. <...> šiaip turbūt būtų kitaip viskas pasisukę, nes, na, galbūt jie [Teisingumo ministerijos darbuotojai – *M. G. pastaba*] taip daugiau leidžiasi į tokius teisinius niuansus ir **nori per daug į lentynėlę sudėti** [*išskirta M. G.*] ir tiesiogiai labai supranta tą eilutę, kad keturiolikos metų negali kažko ten daryti su susitikimais ir t. t., o mes norėjom pabrėžti, kad mūsų įstatymas reglamentuoja savanorišką veiklą per organizacijas. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*).

Ministro nuomonę palaikančios pusės atstovų teigimu, toks požiūris – pozityvus teisinių alternatyvų įstatymiškam reglamentavimui ieškojimas, nesietinas su principiniu neigimu ir prieštaravimu, o pristatomas tik kaip geresnio sprendimo siekis:

<...> Na ką, jisai **toks lengvas tas įstatymas, jis labiau tokia dekoracija**, tai ten tik Šimašius bandė pasakyti, kad šito įstatymo nereikia, nes reglamentavimas yra užtikrintas pagal Civilinį kodeksą <...>, ir **nėra būtina kažko naujo daryti**. Bet tai **nebuvo priešiška pozicija, tai labiau ieškojimas lengvesnių kelių** [*išskirta M. G.*] – ką ir aš visą laiką sakau: geriau nereglamentuot, ko galima nereglamentuot, geriau skatinti kitom formom. <...> (*Martinas, NVO sektorius*).

Bet kuriuo atveju pažymima, kad įstatymo parengimas, jo teksto redakcija ir net priėmimo procedūrų sklandumas buvo glaudžiai susijęs su aktyviu nevyriausybinių sektoriaus įsitraukimu, kuris yra vertinamas kaip būtina sąlyga įstatymui priimti. Taip pat atkreipiamas dėmesys į teksto redakcijos metu vykusias plačias diskusijas:

<...> **jeigu tai būtų nesuderinta su nevyriausybiniais sektoriais, tai jį nebūtų nekaip praėjęs**. Tai būdavo ilgos diskusijos po kelias valandas per dieną, kelis kartus per savaitę, skirtingais etapais jau pradžioje, po to – jau kai tekstas *sumestas* ir t. t. Seime truputėlį lengviau jau praėjo, nes kažkaip skir-

tingos frakcijos laukė – **gal jau atskirai nevyriausybinės organizacijos buvo jiems kažkokį signalą davusios** [išskirta M. G.], kad ten būtų gerai; ten gan sklandžiai praėjo iš tiesų. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*).

Nors įstatymo teksto turinys buvo išsamiai išdiskutuotas, vis dėlto nevyriausybinių organizacijų atstovai jį vertina nevienodai. Įstatymo iniciatoriai pažymi, kad įstatymas pakankamai apibrėžia ir reglamentuoja savanorystę, o priešinga pusė įstatymo tekstą vertina ironiškai ir atlaidžiai, vadina jį „situacijos aprašu“, santrauka arba apskritai teigia, kad įstatymo priėmimas jų kasdienės veiklos kokybei įtakos neturės (taigi įstatymą ignoruoja). Tokia pozicija jau buvo iliustruota cituotame pasisakyme, panašų vertinimą galima įžvelgti ir dar vieno visuomenininko nuomonėje:

<...> su įstatymu viskas yra gerai. Tiesiog buvo savam rate **reziumuota** tai, kas įvyko per paskutinius dešimt metų, ir **aprašyta** popieriuje. **Nieko naujo neparašė, tiesiog labai gerai, kad parašė, kas vyksta** [išskirta M. G.]. <...> (*Tomas, NVO sektorius*).

Įstatymo rengėjai ir su jais susiję asmenys pabrėžia tik įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų, kurie užpildys įstatymo spragas, poreikį:

<...> Jam trūksta poįstatyminių aktų, tai yra jisai dar neužbaigtas. Įstatymas – viskas yra gerai, bet jisai neužbaigtas. Jam trūksta dar papildomų dokumentų, pavyzdžiui, tipinės savanorystės sutarties. <...> (*Loreta, NVO sektorius*).

Aptarus požiūrius į priimtą *Savanoriškos veiklos įstatymą* ir apžvelgus jo rengimo aplinkybes, toliau bus analizuojama, kokie savanoriškos veiklos įvaizdžiai dominavo diskusijoje dėl įstatymo priėmimo Seime.

2.3. Savanoriškos veiklos įvaizdžiai nacionaliniame politiniame diskurse: fragmento analizė

Politinė-teisinė diskusija dėl šio įstatymo turinio ir priėmimo, atsispindinti viešai prieinamuose nutarimuose, posėdžių protokoluose, sprendimuose, rekomendacijose ir kt. dokumentuose ir išskleista *1 lentelėje*, nurodo Lietuvos teisės sistemoje siekiamą įtvirtinti savanorystės sampratą ir su ja siejamą teisinę-socialinę aplinką. Diskusija, vykusi iki įstatymo priėmimo, galiausiai įsitvirtina paties įstatymo tekste ir jo priėmimo metu išsakytuose komentaruose, kurie ir bus analizuojami. *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo Seime procedūros logika atitinka tipinę bet kurio įstatymo priėmimo logiką:

1. Įstatymo projektas įregistruojamas Seimo kanceliarijoje. Įvertinama jo atitiktis Lietuvos Respublikos bendrajai teisės sistemai. 2011 m. birželio 8 d. Seimo kanceliarijos Teisės departamentas pateikia išvadą dėl įstatymo projekto atitikties Lietuvos teisei.
2. 2011 m. birželio 9 d. įstatymo projektas pateikiamas Seimui; nuo šios datos prasideda jo svarstymas paskirtuose Seimo komitetuose ir Seimo posėdžiuose iki įstatymo priėmimo dienos.
3. Įstatymo projektui pastabas gali teikti suinteresuotos organizacijos. 2011 m. birželio 13 d. pastabas pateikia NVO teisės institutas.
4. Išvadas dėl įstatymo projekto po apsvarstymų pateikia priskirti pagrindinis ir papildomas Seimo komitetai. Komitetuose apsvartomos Seimo kanceliarijos Teisės departamento ir kitų subjektų pateiktos pastabos. Abu priskirti komitetai savo išvadas pateikė 2011 m. birželio 15 d.
5. Pasiūlymus dėl įstatymo projekto tobulinimo gali teikti Seimo nariai. 2011 m. birželio 20 d. savo pasiūlymus pateikia Seimo narys Mečislovas Zasčiurinskas (Darbo partijos frakcijos narys).
6. Įstatymo projektas svarstomas plenariniame Seimo posėdyje. Seimo nariai išsako argumentus „už“ ir „prieš“. Įstatymo projekto svarstymas įvyko 2011 m. birželio 21 d.

1 lentelė. *Reikšmingesni politinės diskusijos dėl Savanoriškos veiklos įstatymo aspektai*²⁶

Įstatymo priėmimo etapas	Politinės diskusijos komentaras	Iliustracinis politinės diskusijos elementas
2.	2011 m. birželio 9 d. įstatymo projektas pateikiamas Seimui; nuo šios datos prasideda jo svarstymas paskirtuose Seimo komitetuose ir Seimo posėdžiuose iki įstatymo priėmimo dienos.	<p>Įstatymo projekto pateikimo Seimui metu jį pristatantis socialinės apsaugos ir darbo ministras Donatas Jankauskas akcentuoja: a) įstatymo projekto kilimą tiesiogiai iš juo suinteresuotų visuomenės grupių ir b) įstatymo parengimu užtikrintą Lietuvos prisidėjimą prie ES iškeltų Europos savanoriškos veiklos metų tikslų.</p> <p><...> D. JANKAUSKAS (TS-LKDF). Šį projektą rengti paskatino nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių išreikštas noras aiškiau reglamentuoti savanoriškos veiklos organizavimą, nes tokio reglamentavimo nebuvimas neleidžia daugumai nevyriausybinių organizacijų, ypač mažesnių, esančių toliau nuo didžiųjų miestų, vykdyti savanorišką veiklą ir jaustis gana saugiai. <...> Gerindama savanoriškos veiklos reglamentavimą, t. y. parengdama šį projektą, Lietuva praktiškai prisideda prie vieno iš Europos metų tikslų įgyvendinimo – kurti savanoriškai veiklai palankias sąlygas. <...></p>

²⁶ Lentelėje pateikiami diskusijos elementai paimti iš atitinkamų pristatomam įstatymo priėmimo etapui Seimo dokumentų: stenogramų, protokolų, išvadų ir kt.:

a) Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto*. 2011-06-08, Nr. XIP-3285; b) Seimo VI (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio Nr. 334 stenograma, 2011 m. birželio 9 d.; c) Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto i š v a d o s *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto (Nr. XIP-3285)*, 2011 m. birželio 15 d. Nr. 103-P-24; d) Seimo Biudžeto ir finansų komiteto i š v a d a *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto Nr. XIP-3285*, 2011 m. birželio 15 d. Nr. 109-P-24; e) Seimo nario M. Zasčiurinsko pasiūlymas *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto Nr. XIP-3285(2)*; f) Seimo nario M. Zasčiurinsko pasiūlymas *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto Nr. XIP-3285(2)*; g) Seimo VI (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio Nr. 340 stenograma. 2011 m. birželio 21 d.; h) Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto posėdžio protokolas. 2011 m. birželio 22 d. Nr. 103-P-25; i) Seimo VI (pavasario) sesijos nenumatyto plenarinio posėdžio NR. 342 stenograma. 2011 m. birželio 22 d.

Įstatymo priėmimo etapas	Politinės diskusijos komentaras	Iliustracinis politinės diskusijos elementas
<p>5. Pasiūlymus dėl įstatymo projekto tobulinimo gali teikti Seimo nariai. 2011 m. birželio 20 d. savo pasiūlymus pateikia Seimo narys M. Zasčiurinskas.</p>	<p><i>Įstatymą siūlantis tobulinti Seimo narys M. Zasčiurinskas teigia, kad: a) savanoris yra silpnesnioji teisinių santykių šalis, b) jį būtina apsaugoti privalomuoju draudimu, c) būtina užkirsti kelią savanorio išnaudojimui bei galimai nusikalstamai prekybos žmonėmis veikai.</i></p>	<p><...> įstatymo projekte nurodyta formuluotė, jog savanoriška veikla grindžiama naudos asmeniui principu, yra neaiški. Sąvoka „asmuo“ gali reikšti ne tik fizinį asmenį – savanorį, bet ir juridinį asmenį. <...> Savanoriai yra silpnesnioji savanorystės teisinių santykių šalis. <...> todėl valstybei tenka pareiga tinkamai apsaugoti tokių asmenų teises, užkirsti kelią silpnesnios šalies (savanorio) išnaudojimui pasinaudojant savanorystės priedanga. <...> Savanorystės teisiniai santykiai turi būti įforminti raštu pagal Vyriausybės patvirtintą pavyzdinę formą. <...> sąvoka „kita vietovė“ nėra apibrėžta, tai leis priėmus tokį įstatymą bet kokiai asociacijai, viešajai įstaiagai ar kitam subjektui išsiųsti savanorį į užsienio šalį be draudimo ir kitų garantijų. Be to, tokiu reguliavimu sukuriama labai palankios sąlygos prisidengiant savanorystę vykdyti nusikalstamą – prekybos žmonėmis veiką. <...></p>
<p>6. Įstatymo projektas svarstomas plenariniame Seimo posėdyje. Seimo nariai išsako argumentus „už“ ir „prieš“. Įstatymo projekto svarstymas įvyko 2011 m. birželio 21 d.</p>	<p><i>M. Zasčiurinskas akcentuoja, kad a) savanoriai turi būti socialiai apsaugoti nuo nelaimingų atsitikimų savo veikloje ir b) savanorystę sieja daugiausia su jaunų žmonių kasdiene veikla.</i></p>	<p><...> M. ZASČIURINSKAS (DPF). <...> savanoriai, kurie dalyvauja savanorystėje, turi būti socialiai apsaugoti. Šis įstatymas nenumato apsaugos priemonių. Ką aš turiu galvoje? Pavyzdžiui, savanoris dirba kažkokį darbą statybose. Neduok Dieve, nusilaužia koją ir visam gyvenimui lieka neįgalus. Kas atsakys? Jauni žmonės, o daugiausia jauni žmonės dalyvauja toje veikloje, apie tai dažnai gali ir nepagalvoti. <...></p>

	Įstatymo priėmimo etapas	Politinės diskusijos komentaras	Iliustracinis politinės diskusijos elementas
7.	2011 m. birželio 22 d. pagrindinis komitetas pateikia pakartotines išvadas dėl įstatymo projekto, įvertinęs Seimo narių pateiktus siūlymus (šiuo atveju – Seimo nario M. Zasčiurinsko).	<i>Nepritarta nė vienai iš keturių Seimo nario M. Zasčiurinsko teiktų pataisų.</i>	<...> <i>Manome, kad pakankamai aišku, kad asmeniškai reikštis ir asmeniškai tobulėti gali tik fizinis asmuo. <...> Nesutinkame, kad savanoriai yra silpnesnioji savanorystės teisinių santykių šalis. Manome, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose visos pusės yra lygiateisės jų tarpusavio susitarimuose, todėl nėra priešasčių tvirtinti, kad savanoriai gali būti kaip nors išnaudojami ar verčiami veikti prieš savo valią. <...> Joje būtų sunku nustatyti visus galimus susitarimų atvejus tarp savanoriškos veiklos organizatoriaus ir savanorio. <...> Praktikoje gali būti įvairių situacijų, kai savanoris bendru sutarimu gali būti siunčiamas į užsienio valstybę tikslu, susijusiu su jo savanoriška veikla organizacijoje. <...></i>
8.	2011 m. birželio 22 d. įstatymo projektas teikiamas Seimo plenariame posėdyje dėl priėmimo. Savanoriškos veiklos įstatymas priimamas.	<i>M. Zasčiurinskas tvirtina, kad savanoris yra visiškai neapsaugotas nuo nelaimingų atsitikimų, o R. J. Dagys atskiria savanorišką veiklą nuo darbo santykių.</i> <i>M. Zasčiurinskas įstatymo priėmimą metaforiškai apibūdina kaip „stūmimą buldozeriu“ ir manipuliuoja Seimo narių, kaip neapsaugančių jaunimo nuo nelaimių, įvaizdžio retorika.</i>	<...> M. ZASČIURINSKAS (DPF). <...> aš siūlau, kad šie santykiai būtų grindžiami rašytiniu dokumentu. Dabar jis yra visiškai neapsaugotas, nes įstatymo projektuose įrašyti žodeliai „neprivalo“, pavyzdžiui, bet „gali“ ir t. t. <...> R. J. DAGYS (TS-LKDF). <...> Nereikia būtinai kiekvienu atveju jų sieti su darbiniais santykiais. Išvis darbo santykiai yra viena sritis, savanorystė yra visiškai kita sritis, todėl jokios tvarkos nereikia keisti. <...> M. ZASČIURINSKAS (DPF). <...> elgtis taip, kaip mes dabar buldozeriu stumiame vien iš organizatorių pusės tokią redakciją, man atrodo, kad tai yra nusikalstama. Neapsaugoti jaunimo įstatymiškai, neapsaugoti jaunimo nuo galimų neigiamų padarinių, tai ar tokia yra mūsų Seimo narių funkcija? <...> <...>

7. 2011 m. birželio 22 d. pagrindinis komitetas pateikia pakartotines išvadas dėl įstatymo projekto, įvertinęs Seimo narių pateiktus siūlymus (šiuo atveju – Seimo nario M. Zasčiurinsko).
8. 2011 m. birželio 22 d. įstatymo projektas teikiamas Seimo plenariame posėdyje dėl priėmimo. *Savanoriškos veiklos įstatymas* priimamas.

1 lentelėje pateiktoje politinėje diskusijoje, atspindinčioje išvardytus 8 įstatymo užregistravimo, svarstymo ir priėmimo žingsnius, išryškėja gana netikėtos numanomos prevencinės situacijos, susijusios su savanoriška veikla, kurių iškėlimas Seimo posėdžių ir apskritai įstatymo priėmimo metu atitinkamai kuria kontraversišką savanorystės įvaizdį. Pirmiausia – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vadovo D. Jankausko įstatymo projekto pristatymo metu pozityviai pateiktas argumentas, kad priimant *Savanoriškos veiklos įstatymą* yra tiesiogiai įgyvendinami Europos Komisijos iškelti tikslai dėl *Europos Savanoriškos veiklos metų*, nederą su žiniasklaidos ir NVO diskursuose vėliau išsakyta tam tikra kritika šiam įstatymui ir Seimo nario M. Zasčiurinsko pasipiktinimu, kad įstatymas yra „stumiamas buldozeriu“, taip patvirtinant įstatymo, kaip „formalaus pliuso“ (prieš ES institucijas), įvaizdį. Tvirtindamas, kad įstatymas yra svarbus nevyriausybiniam sektoriui (iš jo iniciatyvų ir kyla), D. Jankauskas prisideda prie institucionalizuotos savanorystės sampratos įtvirtinimo ir leidžia jį sieti su saugumo argumentu.

M. Zasčiurinsko įstatymo projektui siūlomos pataisos atveria naujus savanoriškos veiklos vaizdinius: savanorystė gali būti siejama su nusikalstamomis veikomis – *išnaudojimu* ir *prekyba žmonėmis*, todėl įstatymas turi atlikti prevencinę funkciją ir pašalinti tokių atvejų tikimybę. Pastebėtina, kad šiuos vaizdinius nuo savanoriškos veiklos atskiria pagrindinis ir papildomas už įstatymo įvertinimą atsakingi Seimo komitetai. Taip pat įdomus savanorystės, kaip daugiausia jaunimo veiklos, aspektas, kurį išryškina M. Zasčiurinskas. Seimo narys taip tik sustiprina stereotipus neva savanoriauja daugiausia jauni žmonės, ir pasinaudoja klasikine manipuliacine retorika dėl Seimo narių pareigos

apsaugoti jaunas žmones. Tačiau, kaip matyti iš 2 lentelės, M. Zasčiurinsko argumentams kiti Seimo nariai (net ir kolegos iš Darbo partijos frakcijos) didesnio dėmesio neskiria ir absoliučia dauguma balsų visais balsavimo atvejais dėl *Savanoriškos veiklos įstatymo* pritaria. Tai įrodo, kad įstatymas nėra politinės įtakos ir galios sankirtų objektas, o politinių derybų dėl jo priėmimo ir Seimo narių balsų pagal atskirą frakciją, valdančiosios daugumos ir opozicijos interesus nėra. Su tuo tiesiogiai susijęs ir faktas, kad Seime buvo priimtas beveik pirminis *Savanoriškos veiklos įstatymo* variantas, be reikšmingų korekcijų. Seimo nario M. Zasčiurinsko išsakyti galimi savanoriškos veiklos vaizdiniai (*silpnesnioji pusė, išnaudojimas, prekyba žmonėmis* ir kt.) priskiriami jo asmeninei nuomonei, kurią nuginčija kompetentingi Seimo komitetai ir specialistai. Tačiau pastebėtina, kad M. Zasčiurinsko pateikiamuose argumentuose dėl įstatymo teksto redakcijos *valstybei* savanoriškos veiklos kontekste priskiriama *saugotojos* funkcija, kuri atitinkamai kuria savanorystės, kaip galimai pavojingos veiklos, vaizdinius.

2 lentelė. *Seimo narių balsų pasiskirstymas balsavimų dėl įstatymo metu (žr. www.lrs.lt)*

Balsavimas dėl <i>Savanoriškos veiklos įstatymo</i> Seime	Seimo narių balsų pasiskirstymas			
	Už	Prieš	Susilaikė	Balsavo iš viso
2011 m. birželio 9 d. – įstatymo projekto pateikimas	<i>Pritarta bendru sutarimu</i>			
2011 m. birželio 21 d. – balsavimas dėl įstatymo projekto	68	-	2	70
2011 m. birželio 22 d. – balsavimas dėl įstatymo priėmimo	99	1	5	105

Išvados

1. Remiantis socialinėmis apklausomis nustatyti Lietuvoje vyraujančios kolektyviniai savanorystės ir savanorio įvaizdžiai buvo apibrėžti 1-ojoje straipsnio dalyje. Nuo vakarietiškujų savanoriškos veiklos sampratų jie daugiausia skiriasi tuo, kad bent jau pirmajame Nepriklausomybės dešimtmetyje buvo sutinkamos ypač specifinės, sociokultūrinio lokalinio konteksto nulemtos šio reiškinio suvokimo formos, pavyzdžiui, savanorystės siejimas su savanoriška krašto tarnyba. Šiuo metu šalyje vyrauja ypač institucionalizuota savanorystės samprata.
2. Lietuviškųjų savanorystės įvaizdžių atspindys straipsnyje tirtoje politinėje–visuomeninėje diskusijoje dėl *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo gali būti fiksuojamas netiesiogiai. 2011 m. rengtą ir priimtą įstatymą, jo teksto rengimo aplinkybes su savanoriškos veiklos populiarinimu susijusių organizacijų atstovai vertina atsargiai – įstatymo priėmimas nesukuria ypač naujų sąlygų savanorystės plėtojimui, savanoriška veikla šiame kontekste yra suvokiama kaip *institucionalizuotas reiškinys*, susijęs išimtinai su *nevyriausybinio sektoriaus veiklos baru*.
3. Straipsnyje tirtame fragmente iš politinės diskusijos, vykusios įstatymo priėmimo metu Seime, labai specialių ar prieštaringų įvaizdžių fiksuoti negalima, išskyrus vieno Seimo nario įvardytas numanomas ir/ar galimas savanorystės sąsajas su *nelegaliu darbu* ar *jaunimu*, kaip pagrindiniu savanorystės plėtoju. Tačiau šie vaizdiniai yra susiję tik su asmeninėmis vieno politiko nuostatomis ir negali būti vertinami kaip institucijos palaikomi savanorystės įvaizdžiai. Atkreiptinas dėmesys, kad šios nuostatos, išsakytos įstatymo priėmimo metu, siejasi su visuomenėje dominuojančiais savanorystės vaizdiniais, tačiau pastarieji yra papildomi ir tam tikrų teisinių dominančių. Politinėje diskusijoje taip pat išryškėja *institucionalizuotos savanorystės samprata*. Darytina išvada, kad būtent

ši samprata, fiksuota tiek visuomeninėje, tiek politinėje diskusijoje dėl *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo, kyla iš bendrojo kolektyvinio savanorystės vertinimo šalyje.

Straipsnio rekomendacijos: toliau turi būti analizuojamas ir įstatymo tekstas. Įstatymo turinio analizė leis nustatyti, kaip jo tekste įtvirtintas teisinis savanoriškos veiklos supratimas siejasi su šiame straipsnyje analizuota diskusija ir nacionaliniu savanorystės įvaizdžiu. Remiantis tolesniu šios situacijos tyrimu bus galima konceptualiai diskutuoti dėl kolektyvinių tam tikro objekto (šiuo atveju – savanorystės) sampratų santykio su teisinėmis jo definicijomis Lietuvos įstatymų lygmenyje.

THE LAW OF VOLUNTARY ACTIVITY: THE IMAGES OF VOLUNTEERING IN THE POLITICAL-SOCIAL DISCUSSION FOR ITS APPROVEMENT

MODESTAS GRIGALIŪNAS

Summary

Keywords: The Law of Voluntary Activity; European Year of Volunteering; Political Discussion, Nongovernmental Sector; Images of Volunteering; Definitions of Volunteering.

The circumstances of the Law of Voluntary Activity preparation and approval in 2011 in Lithuania, political-social discussion on the need of such a law and its content and the images of volunteering, dominated in this situation, are being analyzed in this article. The goal of this analysis is to find out how these kind of images may be linked with the contemporary definitions of volunteering, dominated in Lithuania and in the Western world. The approval of such a law and the increasing of the public attention for volunteering in 2011 in Lithuania is a result of European year of volunteering, which were implemented in 2011 in all the European Union.

The results of the analysis implemented show that the Law of Voluntary Activi-

ty and the situations of its preparation are being treated quite carefully among the representatives of the voluntary organizations. They state, that the approval of the Law mentioned doesn't create any new conditions for the development of volunteering in Lithuania. The situations of volunteering are being defined by using soft, not-strictly regulating vocabulary, so the Law often is being called as the schedule of the situation.

However it is not possible to find any specific or contradictory images of volunteering in the fragment of the political discussion on the approval of the Law, which was analyzed in the article. An institutional image of volunteering may be found here only.

Įteikta 2012 m. gruodžio 1 d.